

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ СЛІДЧИМ СУДДЕЮ
ВИСНОВКІВ ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ****CERTAIN ASPECTS OF EVALUATION BY THE INVESTIGATING JUDGE
OF THE CONCLUSIONS OF ENGINEERING AND TECHNICAL EXAMINATIONS**

**Петрова І.А., д.ю.н., професор,
головний науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень,
міжнародної, редакційно-видавничої та науково-методичної діяльності
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
імені Заслуженого професора М.С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України**

**Богданюк І.В., к.ю.н., старший дослідник, заслужений юрист України,
доцент кафедри права
Національний аерокосмічний університет імені М.С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»**

У статті зазначено, що існуюча форма висновку експерта не дозволяє оцінити компетентність експерта, який проводить дослідження, оскільки містить вказівки лише на характер освіти і стаж його роботи. Зауважено, що наявна у висновку експерта інформація не дозволяє слідчому судді зробити висновок щодо професійного вирішення експертом саме цього експертного завдання.

Зазначено, що оцінювання слідчим суддею компетентності та компетенції судового експерта в галузі інженерно-технічних експертиз є важливим через різноманіття їх видів. Слідчий суддя, оцінюючи висновок експерта, має враховувати персональну мотивацію судового експерта, яка формує в нього підґрунтя для складання вмотивованого висновку після проведення дослідження. Професійну компетентність судового експерта запропоновано визначати як інтегровану характеристику особистості фахівця, під якою слід розуміти наявність необхідного для успішної реалізації професійної діяльності комплексу ставлень, цінностей, знань, умінь і навичок. Зауважено, що некомпетентність експерта може обумовлюватися: недостатньо високою кваліфікацією, низьким рівнем знань як фахівця або невідповідністю спеціальних знань поставленому перед судовою інженерно-технічною експертизою завданню.

Наголошено, що, оцінюючи висновок експерта, слідчий суддя має враховувати, що поняття «компетенція» є вужчим за поняття «компетентність», оскільки воно співвідноситься з конкретними видами діяльності та використовується для визначення низки умінь, знань, необхідних для ефективного виконання експертом конкретних дій. Акцентовано, що, оцінюючи висновок експерта у сфері інженерно-технічних експертиз, слідчий суддя має ретельно вивчити відомості про освіту, спеціалізацію експерта, його професійний досвід, які мають міститися у висновку експерта. Констатовано, що іноді судові експерти виходять за межі своєї компетенції. Такі висновки не можуть бути використані слідчим суддею в подальшому, але фактична інформація, що міститься у висновках, встановлена проведенням експертним дослідженням, відповідно до компетенції експерта, зберігає свою значимість.

Ключові слова: висновок експерта, інженерно-технічна експертиза, слідчий суддя, оцінювання висновку, компетенція, компетентність.

The article states that the existing form of the expert's opinion does not allow to assess the competence of the expert who conducts the research, as it contains instructions only on the nature of his education and work experience. It is noted that the information available in the expert's opinion does not allow the investigating judge to draw a conclusion regarding the expert's professional solution to this particular expert task. The purpose of the article is to outline certain aspects of the investigative judge's assessment of the conclusions of engineering and technical examinations and to substantiate the theoretical basis for assessing the competence and competence of a court expert who conducted expert research in the field of engineering and technical examinations.

It is noted that the assessment by the investigating judge of the competence and competence of the forensic expert in the field of engineering and technical expertise is important due to the variety of their varieties. The investigating judge, evaluating the expert's opinion, must take into account the personal motivation of the forensic expert, which forms the basis for drawing up a reasoned opinion after conducting the research. It is proposed to define the professional competence of a forensic expert as an integrated characteristic of a specialist's personality, which should be understood as the presence of a complex of attitudes, values, knowledge, abilities and skills necessary for the successful implementation of professional activity. It is noted that the expert's incompetence may be caused by insufficiently high qualifications, a low level of knowledge as a specialist, or the inadequacy of special knowledge to the task set before the forensic engineering and technical examination.

It is emphasized that when evaluating the expert's opinion, the investigating judge should take into account that the concept of "competence" is narrower than the concept of "competency", since it is related to specific types of activities and is used to determine a number of skills and knowledge necessary for the expert's effective performance of specific actions. It is emphasized that when assessing the opinion of an expert in the field of engineering and technical expertise, the investigating judge must carefully study the information about the expert's education, specialization, and professional experience, which should be contained in the expert opinion. It has been established that sometimes forensic experts go beyond the limits of their competence. Such conclusions cannot be used by the investigating judge in the future, but the factual information contained in the conclusions, established by the conducted expert research in accordance with the competence of the expert, retains its significance.

Key words: expert's opinion, engineering and technical expertise, investigating judge, evaluation of the opinion, competence, competency.

У сучасному судочинстві судова експертиза посідає особливе місце, оскільки її функція полягає у вирішенні підстав застосування спеціальних знань і навичок питань найрізноманітніших питань, що виникають у процесі судового провадження. Результатом проведення судової експертизи, у тому числі й інженерно-технічної є висновок експерта, який процесуальне законодавство відносить до джерел доказів. Зауважимо, що, як і всі джерела доказів, висновок експерта має бути оцінений учас-

никами судового провадження, у тому числі й слідчим суддею. Оцінювання слідчим суддею висновку експерта найчастіше зводиться лише до перевірки повноти його заключної частини, дотримання законодавчо встановленої форми й відповідності іншим доказам у справі. Крім того, слідчий суддя може оцінити повноту висновку експерта, дотримання експертом необхідних процесуальних вимог, наявність у висновку всіх необхідних реквізитів й усвідомити характер відповідей на питання, що винесені на

вирішення експертизи. Однак, існуюча форма висновку експерта не дозволяє оцінити компетенцію експерта, який проводить дослідження, оскільки містить вказівки лише на характер освіти і стаж роботи експерта. Зауважимо, що наявна у висновку експерта інформація не дозволяє слідчому судді зробити висновок, що експерт на достатньому професійному рівні вирішив саме це експертне завдання. Тому вбачається за доцільне розглянути окремі аспекти оцінювання висновку експерта і визначити ті критерії, якими слідчий суддя має керуватися.

Теоретичну базу загальних засад оцінювання висновку експерта у судових провадженнях склали наукові праці багатьох вчених. Наприклад, робота Н.І. Клименко стала однією з базових у формуванні судової експертизи в самостійну науку [1]. Зауважимо, що сьогодні становлення та розвитку використання спеціальних знань у кримінальному провадженні характеризується стрімким і комплексним впровадженням досягнень науки й техніки для виконання завдань кримінального провадження. Саме ідентифікаційні дослідження, у тому числі в галузі інженерно-технічних експертиз, як зазначає Н.І. Клименко, є вищим рівнем дослідження, з метою вирішення завдань, які є найбільш певними і категоричними. Вони встановлюють тотожність досліджуваного об'єкта і мають найбільше доказове значення в кримінальному та інших процесах [1, с. 130–131]. Однак, оцінювання слідчим суддею висновку експерта в галузі інженерно-технічних експертиз не було досліджено вченою. Слід підтримати позицію С.П. Лапти, який, досліджуючи питання оцінювання висновку експерта, констатує, що оцінювання висновку експерта є логічним розумовим процесом, ним було акцентовано, що однією із суперечливих проблем оцінювання слідчим та судом наукової обгрунтованості проведених досліджень, яку належним чином найчастіше вони провести не можуть [2, с. 127].

Аналізуючи сучасні положення загальної теорії судової експертизи І.В. Пиріг розглянув актуальні теоретичні проблеми експертної діяльності органів внутрішніх справ; окреслив основні засади організаційного, правового, науково-методичного, технічного та інформаційного забезпечення експертної діяльності органів внутрішніх справ; запропонував формулювання поняття «експертна діяльність» та визначив її зміст та суб'єктів [3]. Однак, учений не приділив увагу питанню оцінювання слідчим суддею висновку експерта в судовому провадженні. Поряд із цим, різні аспекти використання спеціальних знань та участі спеціаліста у кримінальному провадженні досліджувались таким науковцем, як В.М. Ревака в дисертації «Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні» [4]. Слід наголосити, що поза увагою вченого залишились питання оцінювання слідчим суддею висновку експерта в галузі інженерно-технічних експертиз щодо компетентності та компетенції судового експерта.

Е.Б. Сімакова-Єфремян, досліджуючи теоретичні, методологічні, процесуальні та практичні положення комплексних судово-експертних досліджень, окрему увагу приділила теоретичним і практичним аспектам оцінювання висновків комплексних судових експертиз [5]. У монографії М.Г. Щербаковського запропоновано наукове визначення та розкрито сутність таких категорій судової експертизи, як, наприклад, компетентність та компетенція експерта. Крім того, запропоновано низку рекомендацій, спрямованих на вдосконалення процедури дослідження, перевірки та оцінювання висновку експерта у змагальному кримінальному провадженні та підвищення достовірності висновку експерта [6]. У науковій праці С.В. Євдокіменко розкрито організаційні засади судово-економічної експертизи; окрема увага була приділена не тільки структурі висновку експерта-економіста, але й окреслено особливості його оцінювання учасниками судового провадження [7].

Аналізування напрацьованих учених дозволило виявити підходи та критерії оцінки висновку експерта, який законодавчо визначений джерелом доказів, а після оцінювання приймається судом як доказ. Однак, поза увагою науковців залишилась низка питань оцінювання слідчим суддею висновку інженерно-технічних експертиз в умовах реформування судочинства в Україні. Зазначимо, що оцінювання слідчим, прокурором, слідчим суддею та судом компетентності та компетенції судового експерта є досить складним завданням, особливо в галузі інженерно-технічних експертиз, і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є окреслення окремих аспектів оцінювання слідчим суддею висновків інженерно-технічних експертиз та обгрунтування теоретичних засад оцінювання компетентності та компетенції судового експерта, що проводив експертне дослідження у сфері інженерно-технічних експертиз.

Оцінювання висновку судової інженерно-технічної експертизи здійснюється відповідно до загальних положень оцінювання висновку судового експерта, розроблених у теорії судових доказів. Слідчий суддя зобов'язаний провести оцінювання висновку експерта в сукупності з усіма іншими доказами у провадженні (справі). Наголосимо, що сформоване у процесі експертного дослідження переконавання експерта, як об'єкта оцінювання, вивчається у двох основних аспектах, на які вказує М.Г. Щербаковський. Спочатку визначається корисність висновку судового експерта як засобу доказування, тобто носія (джерела) інформації про встановлені обставини. У подальшому, оцінюється встановлена інформація, тобто фактичні докази у провадженні (справі) [6, с. 351–359]. Обидва ці аспекти нерозривно пов'язані між собою. Результати оцінювання висновку судового експерта як джерела доказів допомагають слідчому судді правильно вирішити питання про допустимість відомостей, які містяться у висновку, як докази у судовому провадженні, що розслідується або розглядається.

На початку оцінювання висновку експерта слідчий суддя має уточнити низку моментів, які пов'язані з вимогами до експерта. З цього приводу необхідно переконатись у відсутності процесуальних перешкод для виконання експертом своїх функцій (родинні зв'язки з учасниками процесу або залежність від них; прями або непрямий інтерес, тощо). Він має звернути увагу на те, чи є підписка експерта, про те, що його попереджено про відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку. Крім того, висновок експерта визнається таким, що не відповідає вимогам закону, тоді, коли з нього не може бути встановлено, чи має експерт достатні знання, необхідні для проведення дослідження.

Науковці наголошують, що оцінювання висновку експерта з точки зору компетентності останнього полягає у: вивченні питань, поставлених перед експертом, і їх віднесенні до тієї чи іншої галузі знань; вивченні фактичних даних, встановлених експертом; вирішенні питання про те, які саме спеціальні знання були необхідні для їх встановлення; в ознайомленні з даними, що характеризують експерта як фахівця в певній галузі знань; встановленні того, чи відносяться до компетенції експерта наукові положення і методи дослідження, які були використані під час проведення експертизи [8, с. 730–731].

З огляду на наведене вище, впливає, що значимою складовою оцінювання висновку інженерно-технічних експертиз є оцінювання слідчим суддею компетентності та компетенції судового експерта під час перевірки висновку експерта. У процесі оцінювання висновку експерта у сфері інженерно-технічних експертиз слідчому судді слід розуміти сутність і розрізняти компетенцію і компетентність судового експерта у відповідній галузі знань.

З цього приводу доцільним вбачається розглянути визначення сутності понять «компетентність» і «компетенція» за словниковими джерелами. Так у Новому тлу-

мачному словнику української мови слово «компетенція» визначено так: «добра обізнаність із чим-небудь»; «коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи», а «компетентний» – «який має достатні знання в якій-небудь галузі»; який з чим-небудь добре обізнаний і тямущий»; «який ґрунтується на знанні; кваліфікований»; «який має певні повноваження, повноправний, повновладний» [9, с. 305]. У словнику іншомовних слів за редакцією О.С. Мельничука, наведено таке визначення компетенції: це «коло питань, у яких певна особа має знання, досвід», а компетентності – «поінформованість, обізнаність, пріоритетність» [10, с. 431].

Сучасний глумачий психологічний словник «компетентність» (від лат. *competens* – відповідний, здатний) трактує як психосоціальну якість, яка означає силу і впевненість, що виходять із почуття власної успішності й корисності, які дають людині усвідомлення своєї спроможності ефективно взаємодіяти з оточенням [11, с. 203].

М.Г. Щербаківський визначає компетентність як суб'єктивну характеристику, що відображає індивідуальну здатність експерта вирішувати поставлене завдання. На підставі всебічного оцінювання висновку необхідно встановити, чи достатньо компетентний експерт, який проводить дослідження, у вирішенні поставлених питань. У результаті дослідження й сукупного оцінювання висновку експерта має скластися переконання в достовірності або недостовірності умовиводів експерта. Вчений наголошує, що лише внаслідок усебічного, сукупного логіко-процесуального і спеціального оцінювання висновку експерта слідчий та інші ініціатори проведення експертизи зможуть переконатися, по-перше, у його допустимості як джерела доказів, по-друге, у належності, достовірності встановлених експертом фактів [6, с. 372].

Підтримуючи позицію вченого, наголосимо, що оцінювання слідчим суддею компетентності та компетенції судового експерта в галузі інженерно-технічних експертиз є важливим через різноманіття їх видів (інженерно-транспортна, дорожньо-технічна; будівельно-технічна; оціночно-будівельна; земельно-технічна; оціночно-земельна; експертиза з питань землеустрою; пожежно-технічна; безпеки життєдіяльності; гірничотехнічна; інженерно-екологічна; телекомунікаційна; електротехнічна; електротранспортна експертиза; комп'ютерно-технічна; експертиза технічного стану ліфтів; тощо).

Відомий англійський психолог Джон Равен у науковій праці «Компетентність у сучасному суспільстві: вияв, розвиток і реалізація» визначив компетентність як «наявність у людини характеристик і здібностей, які дозволяють досягнути особистісно значущих цілей незалежно від їхньої природи та соціального середовища, у якому ці люди живуть і працюють» [12, с. 210]. Він зауважував, що феномен компетентності включає інтелектуальні, афективні та вольові компоненти, які забезпечують мотивацію ефективної та спроможності людини до її реалізації. Наведені компоненти є важливими для судового експерта у сфері інженерно-технічних експертиз.

Увага міжнародної спільноти до визначення та стандартизації поняття «компетентність» є важливою ознакою сьогодення, оскільки ключові компетентності розглядаються європейськими науковцями, з одного боку, як спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні соціальні потреби, а з іншого – як комплекс цінностей особистості її знань і навичок. Обираючи ключові компетентності, провідні європейські науковці запропонували запровадити класифікацію загальнолюдських компетентностей; ними було виокремлено три головні групи ключових компетентностей людини:

– соціальні компетентності – пов'язані з доволишніми, суспільним життям, соціальною діяльністю та репрезентативною здатністю до співпраці; мобільністю в різних соціальних умовах, прийняттям громадських цінностей;

– мотиваційні компетентності – відображають внутрішню мотивацію, інтереси та індивідуальний вибір особистості;

– функціональні компетентності – пов'язані зі сферою набутих знань; умінням оперувати науковими поняттями та фактичним матеріалом, тобто, йдеться про лінгвістичну компетентність особи, уміння використовувати джерела інформації для розвитку професіоналізму [13].

Слід наголосити, що для судового експерта кожна із наведених груп є досить важливою, оскільки: експерт надає публічні послуги (соціальні компетентності); для судового експерта провідним є постійне вдосконалення особистісних якостей (мотиваційні компетентності); наукове та професійне зростання має супроводжувати експертну діяльність (функціональні або професійні компетентності). Орієнтуючись на складові кожної із наведених груп компетентностей, слідчий суддя під час оцінювання висновку експерта має змогу об'єктивно визначити компетентність судового експерта, який проводив конкретну інженерно-технічну експертизу.

Дж. Равен розробив модель компетентності, оригінальність якої пов'язана з визнанням провідного значення ціннісно-мотиваційної сфери особистості в процесі досягнення життєвого успіху людини. Компетентність у теорії Дж. Равена розглядається як один з елементів особистісної мотивації: «Особистісні компоненти мотивації (на відміну від зовнішніх компонентів середовища) розділяються на два види – цінності та компетентності» [12, с. 217]. Слідчий суддя, оцінюючи висновок експерта, має враховувати персональну мотивацію судового експерта, яка формує в нього підґрунтя для складання вмотивованого висновку після проведення експертного дослідження.

Зарозом із вказаними слід зупинитись на важливій для судового експерта «професійній компетентності», яка є окремим об'єктом багатьох наукових досліджень. У наукових працях найчастіше використовуються такі визначення професійної компетентності: навички та риси, необхідні працівнику для ефективного виконання роботи; поведінка, яку демонструють переважно успішні працівники, на відміну від менш успішних; комплекс знань, умінь, здібностей, мотивацій, цінностей та інтересів людини; знання, навички, здібності та інші характеристики, пов'язані з високими досягненнями в роботі, тощо.

Структурна будова професійної компетентності є досить складною; вона описана в роботах представників різних наукових шкіл і включає такі блоки, як:

– мотиваційний: прагнення до прояву компетентності в поведінці та діяльності людини;

– когнітивний: володіння знаннями щодо змісту компетентності, а саме: засобами, способами і програмами виконання дій, рішення соціальних і професійних завдань, реалізації права і норм поведінки;

– поведінковий: досвід прояву компетентності в різних стандартних і нестандартних ситуаціях;

– ціннісно-смысловий: наявність особистісної значущості змісту компетентності та об'єкту її реалізації;

– емоційно-регуляційний: здатність адекватно ситуаціям соціальної і професійної взаємодії здійснювати емоційно-вольову регуляцію [14, с. 135].

Таким чином, професійну компетентність судового експерта можна визначити як інтегровану характеристику особистості фахівця, під якою розуміють наявність необхідного для успішної реалізації професійної діяльності комплексу ставлень, цінностей, знань, умінь і навичок, які проявляються у спроможності сприймати індивідуальні професійні та соціальні потреби. Слідчий суддя має враховувати, що некомпетентність експерта може обумовлюватися недостатньо високою кваліфікацією, низьким рівнем знань як фахівця або невідповідністю спеціальних знань поставленому перед судовою інженерно-технічною експертизою завданню (наприклад, під час проведення

будівельно-технічної експертизи фахівець-будівельник не може досліджувати вибухову речовину, використання якої у вибуховому пристрої призвело до руйнування будівлі).

Окремо розглянемо різні тлумачення поняття «компетенція». Так в енциклопедії освіти зазначено, що компетенція – це відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто, соціально закріпленний результат. У цій енциклопедії ознакою компетенції визначено її специфічний предметний або загально-предметний характер, що дає змогу визначити пріоритетні сфери формування (освітні галузі, навчальні предмети, змістові лінії) [15, с. 409].

Результатом набуття компетенцій, які визначають межі діяльності судового експерта конкретної експертної спеціальності, є компетентність, яка, на відміну від компетенції, передбачає особистісну характеристику, притаманну конкретній людині, ставлення до предмета діяльності. Так, компетентність у навчанні (лат. *competentia* – коло питань, у яких людина добре розуміється) набуває молода людина не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища; це набута характеристика особистості, що сприяє успішному входженню молодой людини в життя сучасного суспільства; це інтегрований результат, що передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь, навичок до формування і розвитку в учнів здатності практично діяти, застосовувати досвід успішної діяльності в певній сфері [15, с. 408].

Оцінюючи висновок експерта, слідчий суддя має враховувати, що наведені вище тлумачення вказують на те, що поняття «компетенція» є вужчим за поняття «компетентність», оскільки воно співвідноситься з конкретними видами діяльності людини та використовується для визначення низки умінь, знань, необхідних для ефективного виконання конкретних дій у конкретній галузі знань. Наголосимо, що ці визначення понять є досить доцільними щодо судового експерта, а саме:

– компетенція експерта – це коло його повноважень, наданих експерту процесуальним законом (процесуальна), й обсяг спеціальних знань, яким повинен оволодіти експерт для вирішення завдань цього роду експертизи (спеціальна);

– компетентність експерта – це суб'єктивна характеристика здібностей конкретного експерта вирішувати поставлені перед ним завдання і ступінь володіння ним теорією, методами і методиками експертного дослідження. Компетентність визначається досвідом експерта, його базовою освітою та рівнем спеціальної підготовки.

Оцінюючи висновок експерта у сфері інженерно-технічних експертиз, слідчий суддя має ретельно вивчити відомості про освіту, спеціалізацію експерта, його професійний досвід, які мають міститися у висновку експерта. Наприклад, експерт у галузі судової будівельно-технічної експертизи, яка є видом інженерно-технічних експертиз, повинен мати спеціальні знання з: основ будівельної механіки, опору матеріалів, будівельного матеріалознавства, технології будівельного виробництва тощо. Це дає можливість, з одного боку, визначити величину, напрям і характер експлуатаційних навантажень, які сприймаються несучими та огорожувальними конструкціями досліджуваної будівлі або споруди, а з іншого – встановити несучу здатність (здатність сприймати ці навантаження) конструкціями без руйнувань і наднормативних деформацій. Окрім того, експерт з даного напрямку досліджень повинен знати: структуру й зміст проектної та виконавської документації, яка складається відповідно до вимог спеціальних правил на той або інший будівельний об'єкт; закономірності процесу зниження здатності конструкцій сприймати вказані навантаження, тобто закономірності «старіння» як окремих конструкцій, їх вузлів та сполучень, так і всієї будівлі

в цілому; ознаки, що характеризують той або інший технічний стан будівлі або споруди; причини руйнування будівель і споруд, зокрема найбільш поширені і такі, що нечасто трапляються та унікальні у своєму роді; ознаки, які дозволяють відрізнити одну причину від іншої або які свідчать про те, що руйнування будівельного об'єкта відбулося внаслідок дії декількох причин, тощо [16, с. 294–295].

Якщо інженерно-технічна експертиза проводилась в експертній установі, то оцінювання компетентності експерта в слідчого судді не викликає труднощів, оскільки працівники судово-експертних установ, проходять спеціальну підготовку й атестацію на право проведення досліджень з певної експертної спеціальності. Компетентність експерта в тій чи іншій галузі судової інженерно-технічної експертизи підтверджується наявністю кваліфікаційного свідоцтва та відповідної вказівки у висновку судового експерта. Крім того, компетентність експерта перевіряється й оцінюється, крім слідчого судді, експертно-кваліфікаційною комісією. Слід звертати увагу на те, що судовими експертами, які проводять інженерно-технічні експертизи в державних спеціалізованих установ можуть бути фахівці, що мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності (ч. 2 ст. 10 Закону України «Про судову експертизу») [17].

Крім цього, до проведення судових інженерно-технічних експертиз (обстежень і досліджень), крім тих, що проводяться виключно державними спеціалізованими установами, можуть залучатися також судові експерти, які не є працівниками цих установ, за умови, що вони мають відповідну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень не нижче спеціаліста, пройшли відповідну підготовку в державних спеціалізованих установах Міністерства юстиції України, атестовані та отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності в порядку, передбаченому Законом України «Про судову експертизу» (див. ч. 3 ст. 10 даного Закону). Наголосимо, що у випадку проведення судової інженерно-технічної експертизи за межами експертної установи, оцінювання компетентності експерта цілком покладається на слідчого суддю, який оцінює висновок експерта, розглядає справу, тощо.

Акцентуємо на тому, що іноді судові експерти виходять за межі своєї компетенції, а саме: роблять висновки з питань, не пов'язаних з їх експертною спеціальністю; складають висновок, який не обумовлений даними, отриманими в дослідженні. Поширеним випадком виходу за межі компетенції є юридичне тлумачення експертом значення встановлених фактів, їх доказової ролі у провадженні (справі) тощо. Наголосимо, що висновки, які виходять за межі компетенції судового експерта, не можуть бути використані в подальшому, але фактична інформація, що міститься у висновках, встановлена проведенням дослідженням відповідно до компетенції експерта, зберігає свою значимість.

Висновки. Встановлено, що в сучасній науковій теорії судової експертизи поняття компетентності судового експерта має широке трактування і складну структурну будову. Зазначено, що оцінювання слідчим суддею компетентності та компетенції судового експерта у галузі інженерно-технічних експертиз є важливим через різноманіття їх видів. Слідчий суддя, оцінюючи висновок експерта, має враховувати персональну мотивацію судового експерта, яка формує в нього підґрунтя для складання вмотивованого висновку після проведення дослідження. Професійну компетентність судового експерта запропоновано визначати як інтегровану характеристику особистості фахівця. Зауважено, що некомпетентність експерта може обумовлюватися недостатньо високою кваліфікацією, низьким рівнем знань як фахівця або невідповідністю спеціальних знань поставленому завданню перед судовою інженерно-

технічною експертизою, що має враховувати слідчий суддя, оцінюючи висновок експерта.

Наголошено, що, оцінюючи висновок експерта, слідчий суддя має брати до уваги те, що поняття «компетенція» є вужчим за поняття «компетентність», оскільки воно співвідноситься з конкретними видами діяльності та використовується для визначення низки умінь і знань, необхідних для ефективного виконання експертом конкретних дій. Акцентовано, що, оцінюючи висновок експерта у сфері інженерно-технічних експертиз, слідчий суддя

повинен ретельно вивчити відомості про освіту, спеціалізацію судового експерта, його професійний досвід, які мають міститися у висновку експерта, для правильного оцінювання його компетентності та компетенції. Констатовано, що іноді судові експерти виходять за межі своєї компетенції. Такі висновки не можуть бути використані слідчим суддею в подальшому, однак фактична інформація, що міститься у висновках і встановлена проведеним експертним дослідженням, відповідно до компетенції експерта, зберігає свою значимість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Н.І. Судова експертологія. Курс лекцій : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ, 2007. 528 с.
2. Лапта С.П. Правові та наукові основи використання судових експертиз при розслідуванні злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 227 с.
3. Пиріг І.В. Теоретичні основи експертної діяльності органів внутрішніх справ : монографія. Дніпропетровськ, 2011. 312 с.
4. Ревака В.М. Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 202 с.
5. Сімакова-Єфремян Е.Б. Комплексні судово-експертні дослідження: теорія та практика : монографія. Харків, 2016. 456 с.
6. Щербаковський М.Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків, 2015. 560 с.
7. Євдокіменко С.В. Теорія і практика судово-економічної експертизи : монографія. Харків, 2016. 540 с.
8. Панько Н.А. Висновок експерта та його оцінка. *Форум права*. 2012. № 1. С. 728–733.
9. Новый тлумачний словник української мови: у 4 т. : для студ. вищ. та серед. навч. закл. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ, 1998. С. 305.
10. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. 2-ге вид., випр. і допов. Київ, 1985. 966 с.
11. Шагар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків, 2007. 640 с.
12. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. Royal Fireworks Publishing, 1997. 268 p.
13. Міляєва В. Р. Підходи до визначення поняття професійної компетентності в сучасній психологічній теорії. *Наука і освіта*. 2010. № 9. С. 101–104. URL : dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13944.
14. Єрмаков І.Г., Нечипоренко В.В., Єрмаков Т.І. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : наук.-метод. посіб. Запоріжжя, 2005. 633 с.
15. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. Василь Кремень. Київ, 2008. 1040 с.
16. Бойченко С.Б., Бояров В.І., Будко Т.В. та ін. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І.В. Гори. Київ, 2017. 504 с.
17. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>. (дата звернення: 08.06.2023).